

87918

Vår Fågelvärld 41 (1982)

Kärrsångaren *Acrocephalus palustris* i Sverige

JAN-ÅKE HOLMBRING

Att kärrsångaren ökat i antal i Sverige under de senaste årtiondena torde vara välbekant för de flesta ornitologer. I denna uppsats redogör Jan-Åke Holmbring för artens invandring och expansion under de senaste årtiondena. Det svenska kärrsångarbeståndet torde nu omfatta 6 500—7 500 par varav ungefär 5 200 finns i Skåne och på Västkusten.

I föreliggande uppsats har jag försökt ge en bild av kärrsångarens förekomst i Sverige med särskild hänsyn tagen till förhållandena under de senaste decennierna, då artens expansion i landet varit starkast. Lämplig litteratur har genomgåts, då främst *Vår Fågelvärld* samt ett flertal regionala tidskrifter. Kompletterande uppgifter har inhämtas från SOF:s rapportkommitté och från de berörda lokala rapportkommittéerna. Stor vikt har lagts vid alla de regionala inventeringar och sammanställningar, som gjorts på flera håll i landet.

Det har givetvis inte varit lätt att detaljerat skildra utvecklingen hos en art, som tidigt etablerat sig och expanderat så kraftigt som kärrsångaren gjort. För vissa områden, t.ex. Skåne och Västkusten, där arten sedan länge haft en stark förekomst har det varit helt omöjligt. Med tanke på den allt mer accelererande expansionen under de allra senaste åren torde det för övrigt inom några få år vara otänkbart att bilda sig en klar uppfattning om kärrsångarens utveckling i Sverige. Redan nu är arten på många håll så allmän, att den inte längre rapporteras av ornitologerna eller registreras av de lokala rapportkommittéerna.

Jag har i nedanstående framställning försökt att beskriva kärrsångarens utveckling i landets olika delar, oftast landskap, men i några fall med annan indelning. För varje område har det första fyndet noterats samt i regel också den första kända häckningen. Förhållandena fram till 1960-talet har skildrats i grova drag, medan utvecklingen 1960—1979 i de flesta fall återges år för år (tabell 1). De registrerade värdena avser där sjungande och revirhållande hanar. I några fall kan dock felaktigheter ha insmugit sig genom att någon rapportkommitté räknat ett häckande par som två kärrsångare eller genom att ringmärkningssiffror kommit med. Felen torde dock vara så få, att den totala bilden av artens utveckling därigenom ej påverkas.

Avslutningsvis görs ett försök att analysera invandringens förlopp och kärrsångarens status i landet i slutet av 1970-talet samt jämförelser med förhållandena i de övriga nordiska länderna.

Invandring och expansion i Sverige

Skåne

Att i detalj redogöra för kärrsångarens utveckling i Skåne har inte varit möjligt. T.o.m. 1943 har förekomsten nog beskrivits av Wingstrand (1949). Arten hade då sedan lång tid tillbaka haft en stark ställning i landskapet och det skånska beståndet beräknades till ca 300 sjungande hanar. Några mer omfattande inventeringar gjordes därefter inte förrän 1977, då drygt 800 sjungande kärrsångare kunde inräknas (Cavallin 1979). Med detta resultat som utgångspunkt beräknade Cavallin, att kärrsångarpopulationen i Skåne skulle uppgå till 10 000 hanar eller nästan lika många par. Denna siffra synes mig dock alltför hög.

Inventeringen tycks emellertid ha genomförts väl och en hygglig täckning av de viktigaste områdena verkar ha erhållits. Cavallin använder sig dock inte av det från inventeringen erhållna resultatet för sin beräkning av Skånes kärrsångarpopulation. Hon förmodar, att den genomsnittliga tätheten i Skåne är två hanar per km² och multiplicerar detta med 5 000 km², vilket utgör Skånes åkerareal.

I en kommentar till sitt inventeringsresultat 1977 beträffande Råå-åns dalgång nämner T. Alerstam (enligt Cavallin 1979), att de där hörda 64 kärrsångarna måste betecknas som mycket i underkant. "Råå-dalen hyserkanske uppemot 200 kärrsångare". Detta uttalande gäller då en av de bästa kärrsångarlokalerna i Skåne. Man kan alltså dra den slutsatsen, att vid inventeringen av Råå-åns dalgång ungefär var tredje kärrsångare registrerades. Om man är så pessimistisk att man antar, att endast var femte kärrsångare i Skåne kom med i inventeringen 1977, skulle den totala siffran för landskapet uppgå till 4 000 sjungande kärrsångare. Detta resultat ställer ändå utvecklingen i Skåne i särskild jämfört med övriga landskap i Sverige.

Västkusten (Halland, Göteborgstrakten och Bohuslän)

Inte heller på Västkusten har det varit möjligt att få en fullständig bild av kärrsångarens expansion. Detta beror dels på, att arten där tidigt blev så vanlig och snabbt ökade i antal, att den inte längre rapporterades regelbundet, dels på att rapporterna på grund av de olika indelningar i rapportområden som förekommit är ganska överskådliga.

Redan 1943 fanns kärrsångaren vid Eftra i Halland (Wingstrand 1943) och i Göteborgstrakten påträffades den 1944 (Borgvall 1947). Under 1940-talet gjordes ytterligare några fynd i Halland och från och med 1950 förekom arten årsvisst på Västkusten med den starkaste stammen förmodligen i Göteborgstrakten. Detta område var emellertid också det av ornitologer mest besökta. Den första häckningen konstaterades vid Ö. Karup 1943 (Wingstrand 1944) och följdes av flera de närmaste årtiondena (Falkenberg, Göteborgstrakten). Flera inventeringar av större eller mindre områden har gjorts under årens lopp och i vissa fall har de lokala rapportkommittéerna gjort sammanställningar, som visar artens expansion (Jacobson 1964, Gustavsson 1978, Johansson 1978, Andersson 1978, Åhlund 1979).

I södra Halland (söder om Ätran) tycks kärrsångaren endast sporadiskt ha rapporterats under 1960-talets början, men med tanke på artens tidiga uppträdande i området kan man misstänka, att man under denna tid helt enkelt underlåtit att meddela gjorda observationer. Från 1968 noteras den som årsvisst förekommande, varefter antalet rapporterade exemplar stiger snabbt till mitten av 1970-talet. Efter 1976 ansågs enligt A. Wirdheim (*i brev*) arten "så vanlig att den inte längre rapporterades". Han påpekar vidare, att 1979 och 1980 var mycket goda år för kärrsångaren, som "utan tvekan är den vanligaste sångaren i jordbruksbygden. En cykeltur på en mil strax efter solens uppgång kan ge uppåt 50 kärrsångare och det är betydligt fler än det sammanlagda antalet törn-, säv- och rörsångare". I tabell 1 har därför förutsatts, att utvecklingen i södra Halland efter det sista preciserade året, 1976, inte stagnerat utan i stället accelererat i samma takt som tidigare. Beståndet torde i slutet av 1970-talet inte ha understigit 200 exemplar.

I norra Halland och Göteborgstrakten (söder om Nordre älv) utfördes inventeringar 1959–1962 (Jacobson 1964), varvid som mest mellan 50 och 55 exemplar påträffades. Därefter har uppgifterna under resten av 1960-talet och början av 1970-talet varit sparsamma. Åren 1973 och 1975 företogs emellertid nya inventeringar i detta område, vilket resulterade i att bortåt 150 exemplar inräknades 1973 och ca 70 1975 (Andersson 1978, Jacobsson, opubl. uppgifter). Längre söderut, i närheten av Getterön vid Varberg, inventerades Himleån och trakten däromkring 1978 (Gustavsson 1978, Johansson 1978), varvid man påträffade ca 100 sjungande kärrsångare.

Om antalet från inventeringen 1973 — ca 150 exemplar i den norra delen — förhöll sig konstant till årtiondets slut och adderades till de ca 100 exemplar, som hördes kring Himleån 1978, skulle det totala antalet för området uppgå till 250 exemplar. Med tanke på övriga

oinventerade delar i området och med hänsyn till den kraftiga ökning som skett på andra håll under senare år torde dock siffran ligga betydligt högre. "Arten är talrik även utanför Hisingen och Himleån, och antalet mellan Göteborg och Ätran understiger säkerligen inte 500 par (grov gissning, kan mycket väl vara dubbelt så många)" (P. Alström, *i brev*). Omkring 750 exemplar bör därför inte vara en alltför djärv skattning av numerären vid 1970-talets slut.

I Bohuslän (norr om Nordre älv) hördes kärrsångaren första gången vid Harestad 1955, då två exemplar noterades (Jacobsson 1964). Ytterligare en observation gjordes under 1950-talet och två under 1960-talet. Från 1970 har arten rapporterats årligen från området. En sammanställning av samtliga fynd och gjorda inventeringar redovisas av Åhlund (1979). Ökningen under 1970-talets senare år har varit kraftig och 1979 "bör minst 250 kärrsångare sjungit i Bohuslän norr om Nordre älv" (M. Åhlund, *i brev*).

Sammanfattningsvis skulle sålunda Västkusten vid 1970-talets slut ha hyst ca 1 200 sjungande kärrsångare (södra Halland 200, norra Halland och Göteborgstrakten 750 samt Bohuslän norr om Nordre älv 250).

Blekinge

I juni 1960 upptäcktes ett häckande kärrsångarpar vid Lösen i Blekinge och samma år observerades ytterligare i sjungande hane vid Bredsund (Strömberg 1961). Dessa var de första fynden i landskapet, men man kan inte låta bli att misstänka att arten redan tidigare obemärkt förekommit inom landskapets gränser. Under resten av 1960-talet gjordes ca 25 fynd, varefter antalet ökade kraftigt främst under 1970-talets senare del. Antalet kända häckningar har också ökat starkt; 1978 konstaterades inte mindre än 17 häckningar enbart i västra Blekinge. Antalet par i landskapet beräknades 1980 av lokala rapportkommittén vara ca 75 (T. Nilsson, *i brev*).

Småland

År 1955 upptäcktes den första kärrsångaren i Småland, då ett exemplar hördes vid Kävsjön (Fransson 1956). Ännu en observation under 1950-talet har rapporterats, varefter spridda iakttagelser gjordes under 1960-talets första hälft. Från och med 1965 har kärrsångare förekommit årligen. Den första häckningen i landskapet noterades 1965 vid Kalmar (Christiansson 1969). Därefter är ytterligare åtta häckningar kända.

Öland

Det första kärrsångarfyndet gjordes på Öland 1937 (Wingstrand 1949). Ytterligare en iakttagelse rapporterades under 1940-talet och på 1950-talet anträffades sex exemplar. Därefter har arten varit årsvisst i landskapet med ett ökat antal fynd årligen. Den första säkra häckningen konstaterades dock så sent som 1972 vid Otten-

hän syn till den
under senare år
"Arten är talrik
antalet mellan
en inte 500 par
bely så många")
plar bör därför
numerären vid

es kärrsångaren
exemplar note-
nservation gjor-
talet. Från 1970
rådet. En sam-
a inventeringar
der 1970-talets
minst 250 kärr-
ordre älv" (M.

Västskusten vid
de kärrsångare
Göteborgstrak-
älv 250).

rsångarpar vid
ades ytterligare
mberg 1961).,
men man kan
n tidigare obe-
ränser. Under
arefter antalet
enare del. An-
urkt; 1978 kon-
enbart i västra
nades 1980 av
Nilsson, i brev).

ren i Småland,
ansson 1956).
r rapporterats,
der 1960-talets
rsångare före-
landskapet no-
1969). Därefter

Öland 1937
else rapporte-
nträffades sex
s i landskapet
säkra häck-
1972 vid Otten-

Tabell 1. Beräknat antal kärrsångare 1960—79 utanför Skåne, Halland norr om Ätran och Göteborgstrakten. Observera att totalantalet inte överensstämmer med figur 1 eftersom det beräknade antalet i vissa fall överstiger antalet rapporterade exemplar. — = inga uppgifter.
Calculated number of Marsh Warblers in 1960—79 outside Skåne, Halland (north of River Ätran), and the Göteborg area. — = no information.

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Halland, söder om Ätran <i>south of River Ätran</i>				1																
Bohuslän, norr om Nordre <i>älv north of River Nordre</i>							1		5	4	12	13	70	40	20	50	50	—	7	>200
Blekinge	2	2	2	2	1	4	3	2	1	6	2	4	8	24	7	13	26	25	60	169
Småland	2	2	2	1	3	3	5	5	8	8	7	1	3	17	20	50	30	80	50	75
Öland	1	7	5	4	5	3	5	8	37	49	32	47	140	85	87	109	172	130	17	46
Gotland			1	3	1	1	3	3	6	6	3	8	7	11	20	16	24	20	64	191
Dalsland																				>55
Västergötland	3	1	1		3	4	1	8	4	10	15	8	20	50	28	53	33	37	64	97
Östergötland				1	1	1	2	2	3	1	1	3	5	5	5	8	12	11	4	35
Närke	1			1				7	1	2	3	7	9	6	7	6	15	11	16	36
Södermanland	2					1	1	1	2	4	2	3	3	5	3	3	2	4	8	11
Stockholmstrakten		1	1	1	3	3	2	1	3	2	1	8	9	12	11	11	8	7	24	29
Västmanland						1	1	2			1	1	3	5	3	2	13	8	18	20
Uppland				1			3	1		2	2	1	10	12	8	14	13	36	26	52
Värmland											1	2	1	4	6	7	10	8	6	15
Dalarna		1	1	1			2	1	1		2	1	3	3	2	4		3	14	5
Gästrikland				1			1		4		1	1		1	1	1	2	6	5	16
Norrland utom except Gästrikland	2																			
Total Total	14	9	13	17	10	21	31	42	88	96	88	113	315	294	246	362	427	408	472	>1048

Häckningsterräng för kärrsångare. Vallarna längs ån är bevuxna med bl.a. rörflen *Phalaris arundinacea*. Görslövsån, Ornakärr, Höganäs, Skåne; juli 1981. Foto: Bo Petersson.

Breeding habitat of Marsch Warbler in Skåne, Sweden. The vegetation is dominated by Phalaris arundinacea.

by. Kärrsångarens förekomst på Öland har utförligt beskrivits av Svenaeus (1973) fram t.o.m. 1972 och uppgifterna i tabell 1 grundar sig på hans information. Siffrorna för åren 1973–1979 är hämtade från den öländska nattfågelinventeringen (Rodebrand 1979). De torde dock inte helt avspejla artens faktiska numerär, då inte alla socknar inventerats varje år. Emellertid har de årliga förändringarna av medelvärdena i de socknar som inventerats använts för att beräkna förhållandena i de oinventerade socknarna motsvarande år. Rodebrand meddelar (*i brev*), "att kärrsångarpopulationen på Öland fördubblats på 5 år", vilket skulle innebära något mer än 200 sjungande eller revirhävande hanar 1979.

Gotland

Gotland har också ett tidigt fynd av kärrsångare; redan 1939 hördes den på Fårö (Durango 1944). Tio år senare kom den andra iakttagelsen och under 1950-talet gjordes ytterligare tre fynd. Fr.o.m. 1962 är arten en årsviss gäst i landskapet. Antalet exemplar 1979 är osäkert; endast 5 exemplar hade direkt rapporterats förutom uppgifter om "flera ex". Utöver dessa fem ringmärktes 27 ex. på södra delen av ön. Jag skulle förmoda att anta-

let 1979 överskrider 1978 års värde med 5–10 exemplar. Arten har med säkerhet häckat tre gånger på ön: 1969, 1975 och 1978 (S. Högström, *i brev*).

Dalsland

Endast ett fåtal observationer föreligger från landskapet. Den första gjordes 1958 vid Östra Hästefjorden (Curry-Lindahl 1963). Därefter sågs arten 1961 och under 1970-talet gjordes sammanlagt 12 iakttagelser. En häckning har konstaterats 1974.

Västergötland

Den första observationen i landskapet gjordes 1956 vid Lerum (Curry-Lindahl 1963). Ytterligare två tillkom under 1950-talet, varefter arten blev så gott som årsviss under 1960-talet. En mycket kraftig ökning kan märkas under 1970-talets förra del och 1979 är som på många andra håll ett rekordår. I södra Älvsborgs län har gjorts en sammanställning om artens förekomst fram t.o.m. 1973 (Alexandersson 1975). Åtskilliga häckningar torde ha skett, främst i landskapets södra del, men detaljer är inte kända.

Den frod

Den frod
hallon Ri
1967. Fo
Marsh W
laris aru.

Östergötland

Kärrsång
Skenäs 1
1965, var
digt stiga
1979.

Närke

Kärrsång
1919, 192
senberg 19
och från
Hur det fö
inte känt,
lar i Närk

Söderman

År 1955 g
utom en h
Lindahl 19
fynd kom.

Den frodiga vegetationen av hundloka *Anthriscus silvestris*, rörflen *Phalaris arundinacea*, nässlor *Urtica dioica* och hallon *Rubus idaeus* har uppstått på muddervallarna utefter Kvismare kanal i Närke. Här sjöng kärrsångare i juni 1967. Foto: Hans Källander.

Marsh Warbler habitat at Kvismare Kanal, Närke, Sweden, with vegetation dominated by Anthriscus silvestris, Phalaris arundinacea, Urtica dioica, and Rubus idaeus.

Östergötland

Kärrsångaren hördes första gången i Östergötland vid Skenäs 1963 (Torstensson 1964). Nästa fynd gjordes 1965, varefter arten förekommit årligen utom 1970 i stadig stigande antal. Två häckningar är kända, 1977 och 1979.

Närke

Kärrsångaren uppträdde mycket tidigt i Närke. Redan 1919, 1925 och 1931 lär den ha hörts vid Kvismaren (Rosenberg 1932). Därefter är inga fynd kända förrän 1960, och från 1967 har den uppträtt varje år i landskapet. Hur det förhållit sig med häckningar under tidigare år är inte känt, men två häckningar konstaterades 1979 (Fåglar i Närke 3, 1980, 2:5).

Södermanland

År 1955 gjordes det första fyndet i landskapet, då dessutom en häckning konstaterades vid Tislängen (Curry-Lindahl 1963). Sedan dröjde det till 1960, innan nästa fynd kom, och från 1965 har arten hörts varje år utom

1974. Inga ytterligare häckningar är kända. En sammanställning över utvecklingen fram t.o.m. 1978 finns i Fåglar i Sörmland 1978:1.

Stockholmstrakten

Då det varit svårt att hänföra olika observationer från Stockholmstrakten till Södermanland eller Uppland har området behandlats för sig och avser det rapportområde som omfattas av den lokala rapportkommittén för Stockholmstrakten. — Ett par mycket tidiga observationer från Stockholms skärgård 1924, 1931 och 1932, har senare ej ansetts tillräckligt säkra (Curry-Lindahl 1963), varför det första fyndet har daterats till 1945, då arten hördes på Kersön (Bollvik 1945). Under 1950-talet gjordes ytterligare ett fynd och under 1960-talet blev arten allt vanligare med årliga observationer fr.o.m. 1965. Häckningsförhållanden är inte kända.

Uppland

Även i Uppland gjordes det första kärrsångarfyndet 1945, vid Kungsängen (Lepiksaar 1945). Det dröjde se-

dan till 1963, innan arten sågs på nytt, men från och med 1969 har den varit årsviss i landskapet. Inte heller här är häckningsförhållandena kända.

Västmanland

Kärrsångaren uppträdde första gången i Västmanland 1965, då den hördes vid Ramsberg (Lindell 1975). Den hördes på nytt 1966 och 1967 och därefter årligen från 1970. 1977 konstaterades en häckning på Malmön vid Köping.

Värmland

Först 1966 hördes kärrsångare i Värmland, då på Hammarön (Carlsson 1968). Från 1969 har den dock hörts årligen i landskapet och häckat två gånger, vid Åvrån 1974 och vid Mellby 1977 (E. Borgström, i brev).

Dalarna

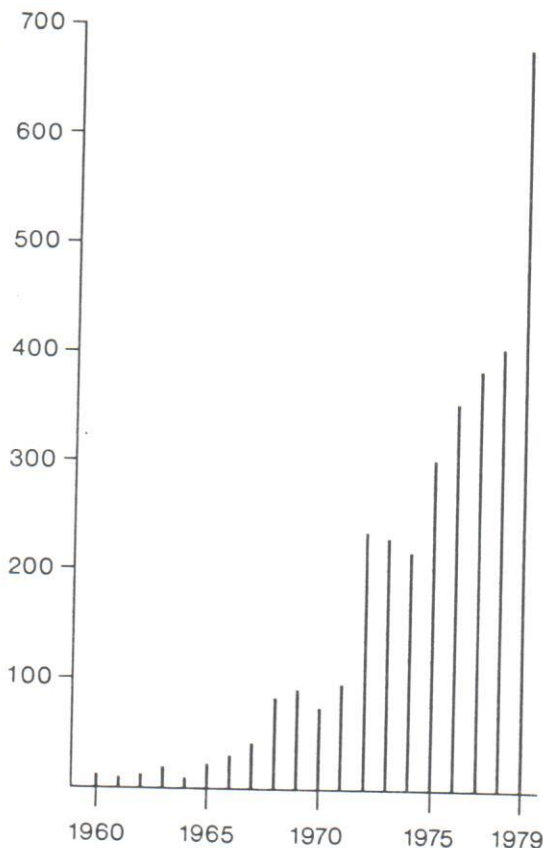
En kärrsångare fanns vid St. Tuna i Dalarna 1960 (Bylin 1975). Därefter har den varit en så gott som årlig gäst i landskapet. Antalet exemplar har dock varit lågt åren igenom med undantag för 1978, då 14 individer noterades. Några häckningar är inte kända.

Gästrikland

Det första fyndet av kärrsångare i Gästrikland gjordes vid Flerång 1963 (Risberg 1971). Under resten av 1960-talet gjordes ytterligare fem iakttagelser och från 1973 årliga observationer av ett fåtal exemplar till år 1979, då antalet steg till 16. Den första häckningen i Norrland konstaterades vid Jäderfors 1977 (Risberg 1978).

Norrland utom Gästrikland

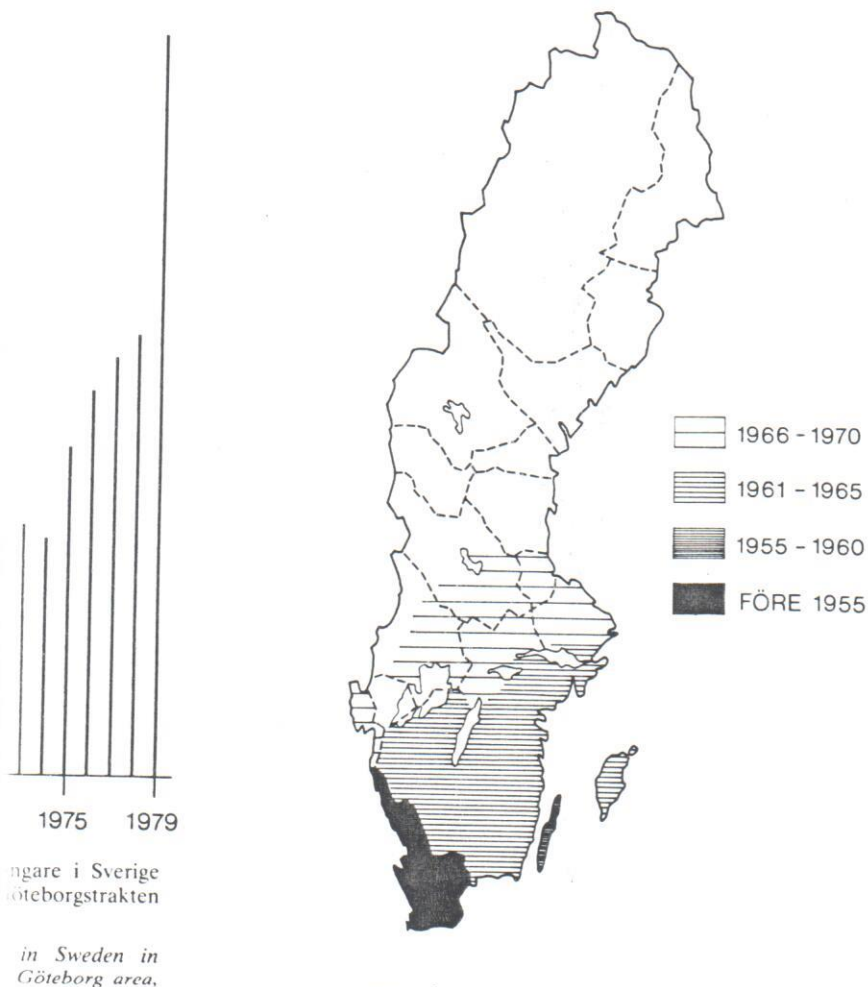
Då antalet fynd i de övriga Norrlandslandskapen varit få, behandlas dessa här tillsammans. Den tidigaste observationen kommer från Härjedalen, där två exemplar noterades vid Linsäll 1960 (Larsson 1961). Endast ytterligare en gång, 1972, är kärrsångaren iakttagen i Härjedalen. År 1967 fanns ett exemplar vid Umeå i Västerbotten (Nilsson-Stig 1968), varefter åtta observationer noterats i landskapet mellan 1970 och 1979. Ångermanland hade sin första kärrsångare vid Härnösand 1969 (Bartler 1970) och ytterligare åtta observationer 1972–78. I Norrbotten hördes ett exemplar utanför Luleå 1972 (Lundberg 1973) och ett annat fynd gjordes 1974. Även Medelpad hade sitt första kärrsångarfynd 1972, vid Njurunda (Elofsson 1973) samt ytterligare sju observationer under resten av 1970-talet. Slutligen Hälsingland, där den första observationen gjordes vid Hudiksvall 1973 (Malmstigen 1974) följt av sex iakttagelser fram t.o.m. 1979. Inga häckningar har rapporterats från området.

Figur 1. Antalet rapporterade kärrsångare i Sverige 1960–79 (utanför Skåne, Halland, Göteborgstrakten och Bohuslän).

Number of Marsh Warbler records in Sweden in 1960–79 (outside Skåne, Halland, the Göteborg area, and Bohuslän).

Att invandringen till Sverige för de tidigast koloniserade områdena, Skåne och Västkusten, skett från sydväst är ganska klart. Därifrån spred sig arten vidare till närliggande landskap. Denna utveckling framhölls också som den troligaste av Wingstrand (1949). Det förhållandet att Öland mycket tidigt fick en stark stam av kärrsångare tyder dock på att även en annan invandringsväg kan ha kommit i fråga. Redan Wingstrand (1949, med hänvisning till Lepiksaar 1945 och Leivo 1945) påpekar möjligheten av att de tidiga fynden i Mellansverige skulle kunna härstamma från Balticum.

Figur 2. Årsviss förekomst av kärrsångare i Sverige.
Annual occurrence of Marsh Warbler in Sweden.

Utvecklingen under senare årtionden med förekomsten av starka stammar på Öland och Gotland samt en kraftig ökning av fynd i Mälardalen och längs Norrlandskusten motsäger inte denna teori. Då man samtidigt har kunnat konstatera, att kärrsångaren ökat starkt i Finland och då särskilt i dess sydöstra delar (se nedan), finns det anledning att misstänka, att en stor del av Sveriges kärrsångare når landet från en sydöstlig riktning. Detta överensstämmer för övrigt med trastsångarens invandring under senare årtionden (Holm-

bring 1979). Att kärrsångarens flyttningsriktning också är sydöstlig styrks av Moreau (1972) som skriver: "On the southern shore of the Mediterranean there seems to be no record west of Egyptian territory at either season, so that the Marsh Warbler west of the zone Greece — Finland, i.e. from about one third of the species' range, must travel in autumn in directions between southeast and east".

Den bild uppgifterna för landets olika delar ger för utvecklingen i Sverige är ganska likartad: En svag inledningsperiod i början av 1960-talet med få fynd av enstaka kärrsångare, därefter en långsam ökning under 1960-talets senare del åtföljd av en kraftig expansion under i stort sett hela 1970-talet, som slutar med "rekordåret" 1979. Från många håll meddelas också att just 1979 var ett toppår för kärrsångare, dock sägs från några rapportörer, att 1980 var ännu bättre. Figur 1 visar totala antalet rapporterade kärrsångare i Sverige 1960—1979 utanför Skåne och Västkusten.

Som synes har utvecklingen inte varit helt jämn. Efter några bra år har antalet rapporterade exemplar plötsligt minskat eller hållit sig på oförändrad nivå under några år för att sedan öka igen. Det gör att man i diagrammet (fig. 1) kan urskilja flera trappsteg, som förmodligen motsvaras av följande skeenden i verkligheten: invandring, etablering, expansion o.s.v. En annan förklaring till ojämnheter kan vara olikheter i väderleksförhållandena under vårsträcket. Gynnsamt väder under våren skulle kunna orsaka en kraftigare invandring, ogynnsamma förhållanden skulle kunna minska insträcket. Någon närmare undersökning om så är fallet har inte gjorts.

Man kan också beskriva utvecklingen genom att ange vid vilken tidpunkt årsviss förekomst av kärrsångare noterats i olika områden (se karta, fig. 2). Med årsviss förekomst avses, att arten registrerats inom området de senaste fem åren (utebliven observation ett enstaka år har därvid förbisetts). Kartan visar, att kärrsångaren kunde betraktas som årsviss före 1955 endast i Skåne, Halland och Göteborgstrakten. Under perioden 1956—1960 gick expansionen tydligt ganska långsamt och Öland var det enda landskap, där den blev årligt förekommande. Följande femårsperiod ryckte kärrsångaren fram över resten av Götaland (utom Bohuslän och Dalsland) samt invaderade Södermanland och Stockholmstrakten. Perioden 1966—1970 slutligen blev arten årsviss i Bohuslän, resten av Svealand samt i Gästrikland.

Kärrsångarunge.
Foto: Bo Petersson.
Marsh Warbler young.

Sveriges kärrsångarpopulation

Det torde vara helt omöjligt att exakt beräkna hur stor kärrsångarens population är i Sverige. Ulfstrand & Högstedt (1976) skattade beståndet till minst 5 000 par, medan Cavallin (1979) beräknade att landet härbärgerade omkring 15 000 par. Jag skulle gissa, att den rätta siffran ligger någonstans däremellan. Om vi förutsätter, att min skattning av Skånes kärrsångarpopulation — ca 4 000 par — är någotsånär riktig och att beståndet på Väst-kusten ligger på ca 1 200 par, så skulle övriga Sverige kunna bidra med ytterligare ett tusental par eller kanske några hundratal fler. I landskapen utanför Skåne och Västkusten är nämligen arten i allmänhet fortfarande så intressant att de allra flesta fynden rapporteras och registreras, vilket

skulle innebära att någon ytterligare marginal, som kan höja siffran inte finns för detta område. Totalt skulle detta innebära att landets kärrsångarpopulation vid 1970-talet slut skulle ligga på ca 6 500 par eller — med avrundning av alla siffror — mellan 6 500 och 7 500 par.

Kärrsångare i våra grannländer

Även i Danmark expanderar kärrsångaren kraftigt och har blivit allt allmänare i norra och västra Jylland, där den tidigare var ganska fåtalig. Beståndet är emellertid störst i landets östra delar. Spridningen och ökningen har främst skett under de senaste 10—15 åren (Dybbro 1976).

Kärrsångaren förekommer mycket sparsamt i

Norge, men en ökning av antalet observationer har skett under 1970-talet. Haftorn (1971) redovisar endast åtta fynd t.o.m. 1970, därav en häckning. Det första fyndet gjordes redan 1937, men övriga härrör sig från 1960- och 1970-talen. Ytterligare en häckning är känd från 1972 (Dybbro 1976). I Östfold, det fylke som ligger närmast sydvästra Sverige, påträffades arten tidigast 1967, men under 1970-talet är omkring 12 fynd gjorda och en häckning konstaterad 1979 (Östfold — Ornitologen 1974—1980).

I Finland gjordes det första fyndet av kärrsångare 1944 (Leivo 1945). Från mitten av 1950-talet blev arten årsviss i landet och ökade i antal. Den första häckningen konstaterades vid Helsingfors 1960 (Salomonsen 1967). I södra Karelen påträffades arten för första gången 1957. Därefter har den följts noga t.o.m. 1978. Beståndets storlek uppskattas för närvarande till ca 50 sjungande hanar eller par (Koskimies 1979).

I motsats till den positiva utvecklingen i de nordiska länderna kan nämnas, att kärrsångare i England gått tillbaka kraftigt och nu endast förekommer på några få lokaler i landets södra del (Snow 1971).

Sammanfattning

Kärrsångaren har under den senaste 20-årsperioden ökat starkt i stora delar av södra Sverige. Ökningen började i slutet av 1960-talet, men har varit starkast under 1970-talet. Arten har därigenom börjat bli årsviss ända upp i södra Norrland. Antalet häckningar har också tenderat att öka utanför det tidigare kända häckningsområdet, men sådana fynd är fortfarande fåtaliga.

Den totala populationen i landet är svår att exakt bestämma, men antalet par eller revirhavande hanar har vid 1970-talets slut beräknats vara i storleksordningen 6 500 till 7 500. Expansionen i de östra delarna av Syd- och Mellansverige torde ha sitt ursprung i en invandring från sydost. Detta kan hänga samman med att kärrsångaren i Norden befinner sig vid nordvästgränsen för sin utbredning. Där blir då trycket starkast, om populationen av någon anledning ökar i sitt ordinarie utbredningsområde. Å andra sidan konstateras, att arten gått tillbaka i de västligaste delarna av Europa, t.ex. i England. Vilka faktorer som ligger bakom dessa populationsförändringar är inte känt. Ulfstrand (1978) har emellertid antytt, att vissa miljöförändringar i vinterkvarteren skulle kunna ha en positiv inverkan på flera arters popu-

lationsutveckling. Till dessa arter skulle bl.a. kärrsångaren höra. Eftersom inga hinder tycks finnas för en fortsatt expansion över landet, kan man förvänta, att kärrsångaren kommer att ytterligare öka och sprida sig i framtiden. Lämpliga biotoper för arten saknas inte och tydligen spelar klimatet en mindre roll för artens utbredning i Norden.

Ett varm tack riktas till L. Risberg, som hjälpt mig med uppgifter om kärrsångarens förekomst i olika landskap, till samtliga de lokala rapportkommittéer, som granskat och kompletterat mina noteringar om artens förekomst i olika områden samt till alla de intresserade ornitologer, som i brev gett mig upplysningar och kommenterat delar av manuskriptet. Ett särskilt tack framföres till A. Orvelius, som granskat manuskriptet i dess helhet och lämnat värdefulla synpunkter.

Summary: The Marsh Warbler *Acrocephalus palustris* in Sweden.

During the 1960's and 1970's the Swedish population of Marsh Warblers increased considerably, as it did also in other countries in Scandinavia. Tab. 1 presents the increasing numbers during 1960—1979 on a regional basis, while Fig. 1 summarizes the of observations for the whole of Sweden (except the provinces of Skåne, Halland, and Bohuslän, and the area around Göteborg). Until the 1940's the main part of the Swedish population was concentrated to the southernmost part of the country, where about 300 singing males were present at that time. By the end of the 1970's the total Swedish population was estimated at 6 500—7 500 pairs, about 5 200 of which occurred in southwestern part of the country.

Litteratur

- Alexandersson, H. 1975. Förekomsten av kärrsångare (*Acrocephalus palustris*), gräshoppasångare (*Locustella naevia*), näktergal (*Luscinia luscinia*) och kornknarr (*Crex crex*) i södra Älvsborgs län. *Gavia* 1: 7—17.
- Andersson, R. 1978. Förekomsten av nattfåglar på Hisingen 1973 och 1975. *Fåglar på Västkusten* 12: 44—49.
- Bartler, E. 1970. Fågelrapporter. Ångermanland 1969. *Vår Fågelv.* 29: 250—254.
- Bollvik, R. 1945. Iakttagelser av kärrsångare (*Acrocephalus palustris* Bechst.) i Uppland. *Vår Fågelv.* 4: 190.
- Borgvall, T. 1947. Kärrsångaren i Göteborgstrakten. *Vår Fågelv.* 6: 51—52.
- Bylin, K. 1975. *Dalarnas fåglar*. Gävle.
- Carlsson, U.T. 1968. Fågelrapport för Värmland. *Vår Fågelv.* 27: 349—357.
- Cavallin, B. 1979. Kärrsångarens förekomst i Skåne 1977. *Anser* 18: 243—252.
- Christiansson, G. 1969. Fågelrapport från sydöstra Småland och Öland 1965—1967. *Vår Fågelv.* 28: 57—62.

- Curry-Lindahl, K. (red.) 1959—63. *Våra fåglar i Norden*. 2:a uppl. Stockholm.
- Durango, S. 1944. Fågellivet på Fårön. *Fauna och Flora* 39: 125—137.
- Dybbro, T. 1976. *De danske ynglefugles udbredelse*. Köpenhamn.
- Elofsson, O. 1973. Fågelrapporter 1973. Medelpad. *Vår Fågelv.* 32: 232—234.
- Fransson, G. 1956. Ornitologiska iakttagelser från Småland. *Vår Fågelv.* 15: 205.
- Gustavsson, H.-E. 1978. Nattinventering av Himleån. *Medd. från Getteröns fågelstation* 14: 51—55.
- Haftorn, S. 1971. *Norges fugler*. Trondhjem.
- Holmbring, J.-Å. 1979. Trastsångaren *Acrocephalus arundinaceus* i Sverige 1972—1976 samt något om artens expansion i landet. *Vår Fågelv.* 38: 83—90.
- Jacobsson, S. 1964. Kärrsångaren (*Acrocephalus palustris*) i Göteborgstrakten och norra Halland. *Vår Fågelv.* 23: 200—208.
- Johansson, C. 1978. Kommentarer till några arter, som påträffats utmed och omkring Himleån sträckan Åttabro-mynningen. *Medd. från Getteröns fågelstation* 14: 56—57.
- Koskimies, P. 1979. Yölaulajien leviämishisoriosta ja esiintymisestä Etelä-Karjelaassa. *Ornis Karelica* 5: 3—15.
- Larsson, I. 1961. Några anmärkningsvärda fågelobservationer i Härjedalen. *Vår Fågelv.* 20: 337—338.
- Leivo, O. 1945. *Acrocephalus palustris* (Bechst.) Suomessa. *Ornis Fennica* 22: 5—10.
- Lepiksaar, J. 1945. Iakttagelser av kärrsångare (*Acrocephalus palustris* Bechst.) i Uppland. *Vår Fågelv.* 4: 190.
- Lindell, L. 1975. Fågelrapporter. Västmanland 1974. *Vår Fågelv.* 34: 231—235.
- Lundberg, S. 1973. Fågelrapporter. Norrbotten 1970—1972. *Vår Fågelv.* 32: 307—311.
- Malmstigen, J.-E. 1974. Fågelrapporter. Hälsingland 1973. *Vår Fågelv.* 33: 254—256.
- Moreau, R.E. 1972. *The Palearctic-African Bird Migration Systems*. Academic Press, London & New York.
- Nilsson-Stig, G. 1968. Kärrsångare (*Acrocephalus palustris*) och näktergal (*Luscinia luscinia*) anträffade i Umeå i juni 1967. *Vår Fågelv.* 27: 67—68.
- Risberg, L. 1971. Fågelrapporter. Gästrikland och Hälsingland 1959—1970. *Vår Fågelv.* 30: 215—217.
- Risberg, L. 1978. Fågelrapport för 1977. *Vår Fågelv.* 37: 339—358.
- Rodebrand, S. 1979. Nattfågelinventeringen 1979. *Calidris* 8: 319—323.
- Rosenberg, E. 1932. Ornitologiska bidrag från Närke. *Fauna och Flora* 27: 13—23.
- Salomonsen, F. 1967. *Nordens fåglar i färg*. Band 7. Malmö.
- Snow, D.W. (red.) 1971. *The Status of Birds in Britain and Ireland*. Bristol.
- Strömberg, G. 1961. Fågelrapport från Blekinge 1960. *Vår Fågelv.* 20: 249—252.
- Svenaeus, S. 1973. Kärrsångaren *Acrocephalus palustris* på Öland. *Calidris* 2: 25—20.
- Torstensson, L. 1964. Kärrsångaren på Vikbolandet. *Naturen* 6 (1—2): 5, 8.
- Ulfstrand, S. 1978. *Fågelekologi*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Ulfstrand, S. & Högstedt, G. 1976. Hur många fåglar häckar i Sverige? *Anser* 15: 1—32.
- Wingstrand, K.G. 1943. Om kärrsångarens förekomst i sydligaste Sverige samt några ord om dess biologi. *Skånes Natur* 30: 44—53.
- Wingstrand, K.G. 1944. Kärrsångaren, en nykomling i Hallands fauna. *Hallands natur* 1944: 16—18.
- Wingstrand, K.G. 1949. Kärrsångaren, *Acrocephalus palustris* (Bechst.) i Sverige. *Vår Fågelv.* 8: 16—18.
- Åhlund, M. 1979. Kärrsångaren i Bohuslän norr om Nordre älv. *Fåglar på Västkusten* 13: 56—61.

Jan-Åke Holmbring, Hällebovägen 3,
582 60 Linköping